Μνήμων

Τόμ. 11 (1987)

Antoine Prost, Les Anciens Combattants et la
Société Française 1914-1939

ΣΟΦΙΑ ΜΑΤΘΑΙΟΥ

doi: [10.12681/mnimon.620](https://doi.org/10.12681/mnimon.620)

Βιβλιογραφική αναφορά:

ΜΑΤΘΑΙΟΥ Σ. (1987). Antoine Prost, Les Anciens Combattants et la Société Française 1914-1939. *Μνήμων*, 11, 359-365. <https://doi.org/10.12681/mnimon.620>

Antoine Prost

Les Anciens Combattants

et la Société Française 1914-1939

Presses de la Fondation Nationale

des Sciences Politiques

Παρίσι 1977, τ. 1-3

238, 262, 270 σελ.

[Τὸ γαλλικὸ παράδειγμα καὶ μερικὲς σκέψεις
πάνω στὴν ἐλληνικὴ περίπτωσι].

LES ANCIENS COMBATTANTS
ET LA SOCIÉTÉ FRANÇAISE
1914-1939 DE ANTOINE PROST
PRESSES DE LA FONDATION
NATIONALE DES SCIENCES
POLITIQUES VOL HISTOIRE

Ὁ πόλεμος τῶν Γάλλων στὴν Ἀλγερία σὲ συνδυασμὸ μὲ τὸ εὐρύτερο ἐνδιαφέρον του γιὰ τὴν περίοδο τοῦ μεσοπολέμου δημιούργησαν στὸν Antoine Prost¹ τὴν ἰδέα γιὰ τὴ μελέτη τοῦ φαινομένου τῶν Παλαιῶν Πολεμιστῶν, τῆς ἐπίδρασης οὐσιαστικὰ τοῦ πρώτου παγκοσμίου πολέμου στὴ γαλλικὴ κοινωνία.

Ἡ προσωπικὴ ἐμπειρία τοῦ πολέμου, ἡ βίωση τοῦ θανάτου γιὰ ἓνα χρονικὸ διάστημα, ὁδήγησαν τὸν συγγραφέα νὰ δεῖ διαφορετικὰ ὅλους αὐτοὺς ποὺ πολέμησαν ἀπὸ τὸ 1914 ὥς τὸ 1918, ἀπὸ τοὺς ὁποίους πολλοὶ ζοῦσαν ἀκόμα ὅταν πραγματοποιοῦσε τὴν ἔρευνά του. Ἔτσι, ἐνῶ διερευνᾷ μὲ αὐστηρὲς ἐπιστημονικὲς μεθόδους τὸ θέμα, παράλληλα ὁμολογεῖ : «Θὰ ἤμουν εὐτυχὴς, ἂν ὁ ἀναγνώστης ἐκκλίνει αὐτὸ τὸ βιβλίον ἔχοντας τὴν αἴσθησις ὅτι ἀνακάλυψε ὅχι τόσο γεγονότα καὶ ἀριθμοὺς ἀλλὰ ἀνθρώπους ζωντανούς». Νομιμοποιεῖ δηλαδή τὴ συναισθηματικὴ σχέση τοῦ ἱστορικοῦ μὲ τὸ ἀντικείμενό του γιὰτὶ «ἀντικειμενικότητα δὲν σημαίνει ἀδιαφορία».

Οἱ παλαιοὶ πολεμιστὲς συγκροτοῦν ἓνα μαζικὸ κίνημα στὰ χρόνια τοῦ μεσοπολέμου ποὺ ἔχει ἄμεση σχέση μὲ τὴν πολλαπλὴ κρίση —οἰκονομική, κοινωνική, ἰδεολογική— τῆς ἐποχῆς αὐτῆς. Στὸ βαθμὸ ποὺ τὸ κίνημα ἀντανακλᾷ κάποιες πλευρὰς τῆς κρίσης αὐτῆς, συνιστᾷ βασικὸ μάρτυρα γιὰ τὴν ἱστορία τῆς περιόδου.

Ἡ μικρὴ χρονικὴ ἀπόσταση προσθέτει καὶ τὸ πλεονέκτημα τῆς προφορικῆς μαρτυρίας, τὴν ὁποία χρησιμοποιεῖ ἀποτελεσματικὰ ὁ συγγραφέας. Μ' αὐτὴ τὴν ἀφορμὴ θὰ μπορούσε νὰ προτείνει κανεὶς τὴ δημιουργία ἐνὸς corpus προφορικῶν μαρτυριῶν γιὰ τωρινὴ ἢ μελλοντικὴ χρῆσι.

Οἱ πηγὲς στὶς ὁποῖες στηρίζεται ὁ Prost χωρίζονται σὲ πέντε κατηγορίες:

1) Ἀρχεῖα καὶ ὑλικά: Τὰ σχετικὰ κρατικὰ ἀρχεῖα (γραφεῖο γιὰ τοὺς

1. Καθηγητὴς στὸ Πανεπιστήμιο Paris I καὶ στὸ Ἰνστιτοῦτο Πολιτικῶν Ἐπιστημῶν τοῦ Παρισιῦ. Εἶναι γνωστὸς κυρίως ἀπὸ τὴ μελέτη του, "Histoire de l'Enseignement en France de 1800 à 1867", Παρίσι 1968.

παλαιούς πολεμιστές) και τὰ ιδιωτικά, δηλαδή τ' ἀρχεῖα τῶν ὁργανώσεων και τῶν προσώπων ποὺ πρωταγωνίστησαν στὸ κίνημα.

2) Μαρτυρίες: Αὐτὲς εἶναι α) γραπτὲς και συγκροτήθηκαν ἀπὸ τὶς ἀπαντήσεις σὲ ἐρωτηματολόγιο ποὺ ἔστειλε ὁ συγγραφέας τὸ 1968 σὲ συγκεκριμένα πρόσωπα· και β) προφορικές, δηλαδή συζητήσεις ἄμεσες με ὑπεύθυνους τοῦ κινήματος οἱ ὁποῖες ἦταν χρήσιμες πρὸ πολὺ καθ' ἑαυτὲς, γιὰ τὴν ἀποκατάσταση τοῦ κλίματος τῆς ἐποχῆς, παρὰ γιὰ τὶς συγκεκριμένους πληροφορίες ποὺ παρῆχαν.

3) Περιοδικὲς ἐκδόσεις και πρακτικὰ συνεδρίων, ὅσα ἦταν δυνατόν νὰ ἐντοπιστοῦν.

4) Βιβλία, μπροσοῦρες και ἄρθρα τῆς ἐποχῆς: Αὐτὰ ἐπελέγησαν με κριτήριο εἴτε τὸν συγγραφέα ἢ τὸν ἐκδότη, εἴτε ἐπειδὴ ἀναφέρονται στὸν περιοδικὸ τύπο τῶν παλαιῶν πολεμιστῶν. Ἀξονας γιὰ τὴν ἐπιλογή τους ἦταν ἡ ἄμεση σχέση τους με τὸ κίνημα.

5) Βιβλία, λογοτεχνικά κείμενα ἢ ἀναφορὲς στὸν Α' παγκόσμιο πόλεμο ποὺ χρησιμεύουν στὴν κατανόηση τοῦ πνεύματος τῶν παλαιῶν πολεμιστῶν.

Σ' αὐτὲς πρέπει νὰ προστεθοῦν οἱ ταυτότητες τῶν παλαιῶν πολεμιστῶν, οἱ γιορτὲς τους και τὰ μνημεῖα τοῦ πολέμου.

Πολλὲς ἀπὸ τὶς πηγὲς συγκεντρώθηκαν με ἀγγελίες σὲ τοπικὲς ἐφημερίδες και ἄλλες ὕστερα ἀπὸ προσωπικὴ ἐπαφὴ με τοὺς ἐπιζῶντες.

Γιὰ τὴν ἐπεξεργασία τοῦ πολύμορφου αὐτοῦ ὕλικου ὁ συγγραφέας χρησιμοποιεῖ ποικίλες μεθόδους. Γιὰ τὴν κοινωνιολογικὴ ἀνάλυση τῶν μελῶν τοῦ κινήματος ἐπεξεργάζεται ποσοτικὰ ὅσα στοιχεῖα τοῦ παρέχονται σὲ σειρές. Γιὰ τὴν ἀνάλυση τῆς ιδεολογίας χρησιμοποιεῖ σύγχρονες γλωσσολογικὲς ἀλλὰ και παραδοσιακὲς μεθόδους. Τὰ μνημεῖα ταξινομεῖ τυπολογικὰ ἐνῶ οἱ γιορτὲς ἀναλύονται με ἐθνολογικὲς μεθόδους. Σὲ κάθε περίπτωση πάντως προσπαθεῖ νὰ ἐλέγχει τὴ μέθοδό του ἀνιχνεύοντας τὰ ὅριά της. Γιὰ τὶς γλωσσολογικὲς μεθόδους π.χ. ὑποστηρίζει ὅτι μειονεκτοῦν γιὰτὶ ἀπομονώνουν τὸ κείμενο ἀπὸ τὸν ἱστορικὸ του περίγυρο. Κάθε τέτοιου εἶδους ἐπισήμανση γιὰ τὴ μεθολογία τοῦ ἱστορικοῦ εἶναι πάντα ἐπίκαιρη και χρήσιμη, ὥστε νὰ ἀποφεύγεται ἡ ἄκριτη μεταφορὰ προτύπων ἐρευνας, τώρα ἰδιαίτερα ποὺ ἡ ἀπεριόριστη ἐξειδίκευση τῆς ἐπιστήμης ἔχει ὀδηγήσει τὸν ἱστορικὸ σὲ ἀδυναμία νὰ ἐλέγχει ἀπόλυτα τὶς μεθόδους του.

Ἡ μελέτη ἔχει τρία μέρη ποὺ ἀντιστοιχοῦν στοὺς τρεῖς τόμους τῆς ἐκδόσης.

Στὸν πρῶτο τόμο με τὸν τίτλο «ἱστορία» παρουσιάζεται ἡ ἱστορία τῶν ὁργανώσεων. Διακρίνονται φάσεις στὴν ἐξέλιξή τους. Τὸ ξεκίνημα τοποθετεῖται στὰ 1916, κατὰ τὴ διάρκεια τοῦ πολέμου, ὅποτε ἱδρύονται ὁργανώσεις ἀναπήρων πολέμου ἀνταποκρινόμενες σὲ μιὰ ἀνάγκη, ποὺ ἡ παλαιότερη σχετικὴ νομοθεσία δὲν κάλυπτε. Μετὰ τὴν ἀποστράτευση τὰ προβλήματα ἀφο-

ροῦν ὅλους τοὺς ἀποστρατευμένους καὶ ἔχουν σχέση μετὰ τὴν ἐπανένταξή τους στὴν κοινωνία ἀπὸ κάθε ἄποψι. Τὸ κίνημα ἀπλώνεται μετὰ γρήγορο ρυθμὸ μέχρι τὸ 1920. Δημιουργοῦνται ὁργανώσεις μετὰ πλαίσιο φιλειρηνικὸ σοσιαλιστικὸ, ἄλλες ὑπεύθυνες γιὰ ὁρισμένους τύπους ἀναπήρων ἢ ὁρισμένα ἐπαγγέλματα (π.χ. τοὺς ὑπαλλήλους) καὶ ἄλλες συγκροτημένες μετὰ κριτήριον τὴν κατάστασιν τῶν μελῶν στὸν πόλεμον (π.χ. τὴν αἰχμαλωσίαν). Οἱ κοινὲς διεκδικήσεις ὁδηγοῦν τὸ κίνημα στὴν ἐνοποίησίν του μέχρι τὸ 1927. Μετὰ τὸ 1927 φτάνει στὸ ἀπόγειόν του, γιὰτὶ κατακτᾷ πολλὰ ἀπὸ τὰς διεκδικήσεις του καὶ προσελκύει πολλὰ μέλη. Τὸ κλίμα ἀλλάζει τὸ 1932. Οἱ πολεμιστὲς βλέπουν τὴν κατάρρευσιν τοῦ κράτους καὶ προτείνουν τὴ μεταρρύθμισίν του. Ἀπὸ τὸ 1934 καὶ μετὰ τὰ πράγματα ἔχουν ἄμεση σχέση μετὰ τὰς εὐρύτερας πολιτικὰς διεργασίας καὶ τὸ «Λαϊκὸ Μέτωπον», ὅποτε τὸ κίνημα ἔχει ἐκπληρώσει τὰς δυνατότήτας του.

Ἀπὸ τὴν ἀνάλυσιν τῆς ἑκτασῆς καὶ τῶν δραστηριοτήτων του τὸ κίνημα δὲν φαίνεται νὰ μετασχηματίζεται τὴ γαλλικὴ κοινωνία, εἶναι ἀπλῶς μάρτυράς της, τὴν ἐκφράζει.

Οἱ ἄνθρωποι ποὺ ἐκφράζουν τὸ κίνημα τῶν παλαιῶν πολεμιστῶν ζητοῦν νὰ κατασκευάσουν τὴν κοινὴ γνώμην ἢ ἀπλῶς τὴν ἐκφράξουν; Ποιὸν κοινωνικὸ χῶρον ἀντιπροσωπεύουν; Στὰ ἐρωτήματα αὐτὰ προσπαθεῖ νὰ δώσει ἀπάντησιν ὁ δεῦτερος τόμος μετὰ τὸν τίτλον «κοινωνιολογία».

Πρῶτον μέλημα τοῦ συγγραφέα ἐδῶ εἶναι νὰ «μετρήσῃ» τὰς ὁργανώσεις στὸ χῶρον καὶ στὸ χρόνον. Πόσον δικαιοῦται κανεὶς νὰ χαρακτηρίσῃ τὸ κίνημα μαζικόν;

Ἔτσι κατ' ἀρχὴν ἐπισημαίνει ὅτι τὸ τμῆμα τοῦ γαλλικοῦ πληθυσμοῦ στὸ ὁποῖον ἀπευθύνονται οἱ ὁργανώσεις εἶναι 7,5 ἑκατομ. ἄτομα· πάνω ἀπὸ ἕνας στοὺς ἑξὶ Γάλλους εἶναι πιθανὸ μέλος μιᾶς ὁργάνωσης. Ἀπ' αὐτοὺς, ὑπολογίζει, ὅτι τὰ μέλη ὅλων τῶν ὁργανώσεων φτάνουν τὰ τρία ἑκατομμύρια περίπου. Ἐπειδὴ ὅμως σ' αὐτὰ περιλαμβάνονται καὶ συγγενικὰ πρόσωπα, προκλύπτει ἡ ἀνάγκη μελέτης τῆς ἐσωτερικῆς σύνθεσος τοῦ κινήματος. Πράγματι, τὰ 3/4 τῶν μελῶν εἶναι πολεμιστὲς.

Πῶς ὁργανώθηκε τὸ κίνημα; Τὸ ἐρώτημα πρέπει ν' ἀπαντηθεῖ γιὰ νὰ φανεῖ ποιοὶ παίρνουν τὰς ἀποφάσεις, τὶ συγκρούσεις καὶ ποιά ἱεραρχία ὑπάρχει στὴ δομὴ τοῦ κινήματος καὶ τελικὰ πῶς μέσα σὲ μικρὸ χρονικὸ διάστημα ἔγινε τόσο μαζικόν. Σ' αὐτὸ τὸ θέμα ἀφιερώνεται τὸ τρίτον κεφάλαιον τοῦ δευτέρου τόμου.

Ἡ ὁργάνωσις γίνεται σὲ τρία ἐπίπεδα ἀντίστοιχα τῆς γαλλικῆς διοικήσεως: τοπικόν, νομαρχικόν καὶ ἐθνικόν. Ἐχομε, ἐκτὸς ἀπ' αὐτὸν τὸν τύπον ὁργανώσεων, ἄλλες μετὰ ἀνοκλήρωτη δομή, ποὺ δὲν διαθέτουν τοπικὴν ὁργάνωσιν ἀλλὰ μόνον νομαρχικὴν καὶ ἄλλες ποὺ περιορίζονται στὴν ἐθνικὴν τους ἐκφρασιν. Δὲν λείπουν καὶ οἱ τελειῶς αὐτόνομοι σὲ ἐπίπεδον τοπικὸ ἢ νομαρχικόν.

Στὶς νομαρχικὰς γίνονται τακτικὰς συναντήσεις— προτιμῶνται ἀπὸ τὴν

γραφτή έκφραση— και λειτουργοῦν δημοκρατικὰ χωρὶς ἰδιαίτερες ἐσωτερικὲς συγκρούσεις. Τὸ ἴδιο συμβαίνει καὶ μὲ τὶς ὀργανώσεις σ' ἐθνικὸ ἐπίπεδο μόνον ποὺ οἱ ὑπεύθυνοι ἐδῶ εἶναι μόνιμοι σχεδόν.

Τὸ πιὸ σημαντικὸ ἴσως τμῆμα τοῦ τόμου ἀσχολεῖται μὲ τὴν κοινωνιολογικὴ ἀνάλυση τῶν μελῶν τοῦ κινήματος μὲ βάση:

— τοὺς κατόχους τῆς ταυτότητας τοῦ πολεμιστῆ (θεσμοῦ τοῦ 1927)

— τὰ μέλη τῶν διαφόρων ὀργανώσεων

— τὰ ἡγετικά στελέχη τῶν ὀργανώσεων.

Ὁ συγγραφέας διαπιστώνει ὅτι στὶς ἀγροτικὲς περιοχὲς ἡ συμμετοχὴ εἶναι μεγαλύτερη ἀπ' αὐτὴ τῶν μεγάλων πόλεων. Στὴν ἐπαρχία δὲν ἐπιλέγουν τὶς ὀργανώσεις τοὺς ἐνῶ στὴν πόλη ὑπάρχει αὐτὴ ἡ δυνατότητα. Ξεχωρίζει τέσσερις τύπους ὀργανώσεων γενικά:

1) Ὀργανώσεις «ἀστικές» μὲ ἡγετικά στελέχη δικηγόρους, γιατροὺς, ἐμπόρους, μηχανικούς, οἱ ὅποιοι ἦταν κυρίως ἀξιώματικοὶ στὸν πόλεμο, μὲ δεξιὰ πολιτικὴ κατεύθυνση.

2) Ὀργανώσεις «μικροαστικές», ὅπου κυριαρχοῦν μικροέμποροι, λογιστές, βιοτέχνες, ἀνώτεροι ὑπάλληλοι, ποὺ ὑπηρετήσαν κυρίως ὡς ὑπαξιωματικοί.

3) Σ' αὐτὸν τὸν τύπο κυριαρχοῦν οἱ δημόσιοι ὑπάλληλοι καὶ συχνὰ ἔχουν τὸν πρῶτο ρόλο καθηγητὲς καὶ δάσκαλοι.

4) Ὀργανώσεις «λαϊκές», τῶν ὁποίων τὰ ἡγετικά στελέχη εἶναι ἐργάτες ἀλλὰ καὶ μισθοτοί, μικροὑπάλληλοι, μικροέμποροι, βιοτέχνες. Ἡ πολιτικὴ τους κατεύθυνση εἶναι σοσιαλιστικὴ ἢ σοσιαλίζουσα.

Ὡς πρὸς τὶς κοινωνικὲς τοὺς λειτουργίες διακρίνει διαφορὲς ἀνάμεσα στὶς τοπικὲς καὶ τὶς ἄλλες ὀργανώσεις. Οἱ τοπικὲς καλύπτουν τὴν ἀνάγκη κοινωνικοτήτας τῶν μελῶν τους, ἀναπαράγοντας τὸ παραδοσιακὸ μοντέλο καὶ ἐκφράζοντας τὸ μέσο ὅρο τῶν ἀντιλήψεων σὲ κάθε περιοχῇ. Λειτουργοῦν ἐπίσης ὡς μηχανισμοὶ εὐαισθητοποίησης τῶν μελῶν σὲ θέματα εὐρύτερα, ὅπως εἶναι ἡ εἰρήνη ἢ ἡ μεταρρύθμιση τοῦ κράτους. Οἱ ὀργανώσεις σὲ νομαρχιακὸ ἢ ἐθνικὸ ἐπίπεδο προσπαθοῦν νὰ καλύψουν τὰ κενὰ τῆς νομοθεσίας ὡς πρὸς τὴν κοινωνικὴ πρόνοια, πιέζοντας πρὸς κάθε κατεύθυνση γιὰ παροχὲς καὶ ὑποκαθιστώντας πολὺ συχνὰ τὴν πολιτεία σ' αὐτὲς τὶς λειτουργίες. Διακηρύσσουν ἐξἄλλου μὲ κάθε εὐκαιρία τὸ ἰδιαιτέρο δικαίωμα ποὺ τοὺς ἔδωσε ἡ συμμετοχὴ στὸν πόλεμο νὰ ἐκφράζουν ἄποψη ὡς ὁμάδα· ἡ πατρίδα ὀφείλει ν' ἀκούει προσηκτικὰ αὐτοὺς ποὺ τὴν ὑπηρετήσαν.

Ὁ τρίτος τόμος τοῦ βιβλίου ἔχει τὸν τίτλο «Νοοτροπίες καὶ Ἰδεολογίες».

Μὲ κυρίαρχο χαρακτηριστικὸ τὸ ὅτι βγῆκαν νικητὲς ἀπὸ τὸν πόλεμο, οἱ Γάλλοι πολεμιστὲς διαφοροποιοῦνται ἀπὸ τοὺς Γερμανοὺς ἀντιστοίχους τους, στοὺς ὁποίους κυριαρχεῖ τὸ αἶσθημα τοῦ ρεβανσιسمοῦ. Ἀρνοῦνται ὅ,τιδήποτε στρατοκρατικὸ, ἔτσι οἱ γιορτές τους δὲν ἔχουν πατριωτικὸ - θριαμβικὸ χαρα-

κτήρα, ἀλλὰ εἶναι μνημόσυνες καὶ τιμητικὲς γιὰ τοὺς νεκροὺς μὲ ἐπίκεντρο τελικὰ πῶς πολὺ τοὺς ζωντανούς παρὰ τοὺς νεκρούς. Διακηρύσσουν μὲ κάθε εὐκαιρία τὸν φιλειρηνισμό τους, γιὰ τὸν ὁποῖο οἱ ἀναλύσεις διαφέρουν ἀνάλογα μὲ τὴν πολιτικὴ κατεύθυνση τῶν ὁργανώσεων.

Ἐνα ἰδιαίτερα ἐνδιαφέρον στοιχεῖο τῆς ἰδεολογίας τους εἶναι ἡ ἄρνηση τῆς ἔννοιας «πολιτικῆς». Πίσω ἀπ' αὐτὴν κατὰ τὴ γνώμη τους κρύβονται οἱ κομματικὲς ἐπιδιώξεις, οἱ δογματισμοί, οἱ προσωπικὲς φιλοδοξίες καὶ κυρίως οἱ ἀντιλήψεις μιᾶς γερασμένης καὶ ξεπερασμένης γενιᾶς. Οἱ πολεμιστὲς δὲν ἀναγνωρίζουν τὴν ὑπαρξὴ κοινωνικῶν συγκρούσεων· ἡ μόνη κοινωνικὴ διαίρεση ποὺ ἀποδέχονται εἶναι μεταξὺ τῶν γενεῶν. Σὲ τελευταία ἀνάλυση, ἰσχυρίζονται, ἡ πῶς «ἀδιάρθρωτη» καὶ ἐπομένως ἀνώτερη ὁμάδα εἶναι οἱ πολεμιστὲς.

Ἡ περιφρόνηση τῆς πολιτικῆς, τῶν πολιτικῶν καὶ τῶν κομμάτων, ἡ ἄρνηση τῆς κοινωνικῆς διαφορᾶς καὶ ἡ ἄποψη ὅτι οἱ πολεμιστὲς ἀποτελοῦν ἡθικὴ ἀριστοκρατία ὑπεράνω ὅλων εἶναι στοιχεῖα ποὺ παρὰπέμπουν στὴ φασιστικὴ ἰδεολογία.

Ὁ συγγραφέας ἀνασκευάζει τὴ θέση αὐτὴ διερευνώντας τὶς προτάσεις τους γιὰ τὴ μεταρρύθμιση τοῦ κράτους. Ἐτσι ἀπομονώνει κατ' ἀρχὴν τὸ στοιχεῖο τῆς ρητορείας, τὸ ὁποῖο προσδίδει στὰ κείμενα τῶν πολεμιστῶν μεγάλη δόση ὑπερβολῆς. Στὴ συνέχεια μέσα ἀπὸ τὴν ἀνάλυση τῆς ἐσωτερικῆς λειτουργίας τοῦ λόγου ἀποκαλύπτει τὸ ἔντονο θρησκευτικὸ στοιχεῖο· οἱ πολεμιστὲς θὰ σώσουν τὸν ὑπόλοιπο πληθυσμὸ γιὰτὶ συγκεντρώνουν ὅλες τὶς πολιτικὲς καὶ ἠθικὲς ἀρετές. Ἀναλύοντας τὸ περιεχόμενον τῶν κειμένων ὁ Prost διαπιστώνει ὅτι ἡ κριτικὴ ποὺ κάνουν στὸν κοινοβουλευτισμὸ ἔχει ὅρια· ἐκτὸς ἀπὸ τὴν ἴδια τὴν πολιτικὴ ἀρνοῦνται καὶ τὰ μέσα μὲ τὰ ὁποῖα ἀσχεῖται. Δὲν συμπαθοῦν λοιπὸν τὶς φασιστικὲς μεθόδους καὶ δὲν ἀναζητοῦν ἓνα καὶ μοναδικὸ ἡγέτη. Ὑποστηρίζουν ἐξάλλου σαφῶς τὸ δημοκρατικὸ σύστημα διακυβέρνησης. Αὐτὸ ποὺ ἐπιδιώκουν, συνεχίζει ὁ συγγραφέας, εἶναι ἡ μεταρρύθμιση τοῦ κράτους μὲ τὴν ἐνίσχυση τῆς ἐκτελεστικῆς ἐξουσίας· πρέπει νὰ ὑπάρχει ἓνα πειθαρχικὸ καὶ ἠθικὸ κοινοβούλιο, ποὺ δὲν θὰ παρασύρεται ἀπὸ μικροκομματικὲς ἐπιδιώξεις. Ἡ βᾶση τῶν ἐκλογέων πρέπει νὰ διευρυνθεῖ ἐνῶ τὸ κράτος πρέπει νὰ πλασιώνεται ἀπὸ ἐκπροσώπους τῶν διαφορῶν οἰκονομικῶν δυνάμεων ὥστε νὰ λειτουργεῖ λαμβάνοντας ὑπ' ὄψιν τὴ γνώμη καὶ τὰ συμφέροντά τους.

Κατὰ τὴ γνώμη τοῦ συγγραφέα λοιπὸν δὲν πρόκειται γιὰ φασίζουσα ἰδεολογία. Ἀντίθετα, τὸ κίνημα γίνετα ἑμπόδιο στὴν ἀνάπτυξη τοῦ φασισμοῦ γιὰτὶ καλύπτει τὸν κοινωνικὸ χῶρο ποὺ ἀποτελέσει τὴν πελατεία του, δηλαδὴ τὶς μεσαῖες τάξεις.

Στὴ διαπραγματεύσει αὐτοῦ τοῦ θέματος ὁ συγγραφέας χρησιμοποιεῖ ἓνα ἐπιχείρημα ποὺ θέτει πρὸς συζήτηση τὸ πρόβλημα τοῦ «ἐθνικισμοῦ» στὴν ἱστορικὴ ἐπιστήμη. Ὑποστηρίζει ὅτι ἓνας ἀπὸ τοὺς λόγους ποὺ δὲν ἀναπτύ-

χθηκε ο φασισμός στη Γαλλία είναι και το ότι οι Γάλλοι ήταν εκ παραδόσεως δημοκρατικοί. Δεν μπορεί ν' αποδεχθεί ότι η Γαλλία θα εξέτρεφε ποτέ φασιστικές ιδέες. Η άποψη μοιάζει άφελής ίσως, αλλά είναι σίγουρα αναπόφευκτη αφού κάθε ιστοριογραφία έχει τα εθνικά της όρια, τουλάχιστον όσο κυριαρχεί στον κόσμο η εθνική ιδεολογία. Έξάλλου οι ιδεολογικές διακρίσεις του μεσοπολέμου παραμένουν με τον ίδιο σχεδόν τρόπο φορτισμένες και σήμερα.

Χωρίς να απαιτεί κανείς την καθαρότητα μαθηματικής εξίσωσης σε ανάλυση ιστορικού φαινομένου, δεν μπορεί όμως να μην παρατηρήσει διαβάζοντας το τρίτομο αυτό έργο μερικά χαρακτηριστικά του ύφους του, όπως είναι η ασάφεια, η επανάληψη και πολλές φορές η αντιφατικότητα όρισμένων θέσεων στην προσπάθεια του συγγραφέα να δείξει την πολυπλοκότητα του θέματος. Αυτός ο τρόπος γραφής πολλές φορές συσκοτίζει αντί να φωτίζει τα πράγματα, και νομίζω ότι αξίζει να τεθεί ως θέμα συζήτησης από τη στιγμή που έπηρεάζει τον θεωρητικό επιστημονικό λόγο και στην Ελλάδα.

Από την άλλη μεριά θα άδικούσε κανείς το συγγραφέα αν έμενε μόνο σ' αυτό. Η προσφορά του δεν αναιρείται κατά κανένα τρόπο αφού πλουτίζει τη βιβλιογραφία με τη διαπραγμάτευση ενός θέματος πολύ λίγο μελετημένου και οι πολλοί τρόποι της προσέγγισής του αποτελούν ένα μάθημα μεθοδολογίας που ξεπερνά το συγκεκριμένο αντικείμενο.

Κάτι άλλο που πρέπει να σημειωθεί είναι ότι εκτός από το τρίτομο βιβλίο του ο Prost έχει παρουσιάσει το ίδιο θέμα σε μικρότερη έκδοση: «Les anciens combattants 1914 - 1940», Gallimard, Collection Archives, 1977. Με την πρακτική αυτή ο ιστορικός επιστήμονας, προσφέροντας την ιστορική γνώση σε ευρύτερο κοινό, συμβάλλει στην αυτογνωσία της κοινωνίας του και επιτελεί έτσι μια από τις βασικότερες λειτουργίες της ιστορικής επιστήμης. Για την ελληνική ιστοριογραφία αυτό είναι ακόμα ένα ζητούμενο, που συναρτάται βέβαια με το ευρύτερο πρόβλημα της έλλειψης ιστορικής παιδείας στη χώρα μας.

Η ελληνική περίπτωση

Επειδή το φαινόμενο του κινήματος των παλαιών πολεμιστών δεν αποτελεί γαλλική ιδιομορφία, αλλά είναι τουλάχιστον πανευρωπαϊκό, παρουσιάζει ενδιαφέρον και ως προς την ελληνική του έκδοχή. Πράγματι μετά το 1922 δημιουργούνται συσσωματώσεις με κριτήριο τη συμμετοχή στον πόλεμο· οι πολιτικο-ιδεολογικές τους κατευθύνσεις διαφέρουν, όπως και τα οργανωτικά σχήματα που ένστερνίζονται.

Μια μελέτη μ' αυτό το αντικείμενο θαπρεπε όπωςδήποτε να λάβει υπ' όψη της τις εκδηλώσεις του κινήματος άλλου, δεδομένου ότι και το πρόβλημα του πολέμου και οι ιδεολογικές συνιστώσες της εποχής είναι λίγο ως πολύ πανευρωπαϊκές και επομένως σε κάποιο βαθμό αναφέρονται και στην ελληνική περίπτωση.

Ἐκτὸς ὅμως ἀπ' αὐτὰ θὰ πρέπει νὰ λάβει ὑπ' ὄψιν τῆς καὶ τὰ ἐξῆς:

1) Γιὰ τοὺς Ἕλληνας στρατιῶτες πόλεμος σημαίνει τὴν σχεδὸν χωρὶς διάλειμμα ἐπιστράτευση ἀπὸ τὸ 1912 ὡς τὸ 1922, γεγονὸς ποὺ δημιουργεῖ μιὰ λιγότερο ἢ περισσότερο συνειδητὴ ἀντιπολεμικὴ στάση.

2) Τὸ 1922 δὲν σφραγίζει ἀπλῶς τὸ τέλος τοῦ πολέμου ἀλλὰ κυρίως τὴν ἥττα: δηλώνει ἐκτὸς ἀπὸ τὴν στρατιωτικὴν καταστροφὴ καὶ τὴν ἀνατροπὴ μιᾶς ὁλόκληρης ιδεολογίας. Ἐνα ἀπὸ τὰ χαρακτηριστικὰ τῆς ἐλληνικῆς κοινωνίας θὰ εἶναι γιὰ καιρὸ ἡ συλλογικὴ ἀπογοήτευση.

3) Ἐνα ἀπὸ τὰ σοβαρότερα κοινωνικὰ προβλήματα εἶναι τὸ πρόσφυγικό. Οἱ 1,5 ἑκατομ. πρόσφυγες ἀπὸ τὴ μιὰ κινδυνεύουν ν' ἀποβληθοῦν ἀπὸ τὴν ἐλληνικὴ κοινωνία ὡς ξένο σῶμα καὶ ἀπὸ τὴν ἄλλη δημιουργοῦν καὶ ὑφίστανται ταυτόχρονα τὶς ἀντιθέσεις ποὺ σχετίζονται μὲ τὴν ἐκκρεμοῦσα ἀγροτικὴ μεταρρύθμιση καὶ τὴν ἀποκατάσταση τῶν ἰδίων. Κανεὶς δὲν θὰ δεχθεῖ εὐκόλῃ νὰ ἐκχωρήσει τὶς διεκδικήσεις του στοὺς πρόσφυγες.

Ἡ εἰκόνα τῶν ἀντιθέσεων δὲν θὰ εἶναι πλήρης ἂν δὲν ἀναφερθεῖ καὶ ἡ ἄρνηση τῶν Νέων Χωρῶν νὰ προσαρμοστοῦν ἄνευ ὅρων στὴν Παλαιὰ Ἑλλάδα καὶ τὸ ἀντίστροφο, χωρὶς νὰ ὑποτιμᾶται ἡ ἐθνικὴ ἱκανοποίηση καὶ ἀπὸ τὶς δύο πλευρές.

4) Στὰ κοινωνικὰ προβλήματα καταλέγεται ἐπίσης καὶ τὸ χαμηλὸ ἐπίπεδο τοῦ συνδικαλιστικοῦ κινήματος, γεγονὸς ποὺ εὐνοεῖ ἄλλες μορφές διεκδικήσεων.

5) Τὴν ἐποχὴ αὕτῃ ἐντοπίζονται καὶ οἱ διεργασίες γιὰ τὴ συγκρότηση τοῦ κομμουνιστικοῦ κόμματος. Διάδοχο σχῆμα ἀλλὰ ὄχι ἱστορικὴ συνέχεια τῶν διάσπαρτων σοσιαλιστικῶν ομάδων συνδέει τὴν τύχη του μὲ τὸν πόλεμο. Ἐχει στὸ ἐνεργητικὸ του ἀντιπολεμικὴ πρόπαγάνδα στὸ μέτωπο, θέση ποὺ ἐπηρεάζεται ἀπὸ τὴ στάση τῶν μπολσεβίκων στὸ θέμα αὐτό. Ἡ ἡγεσία του συγκροτεῖται τὰ χρόνια αὐτὰ ἀπὸ παλαιούς πολεμιστὲς καὶ ἡ ἀνάπτυξή του ὀφείλεται σὲ μεγάλο βαθμὸ στὴν ἐμπειρία τοῦ πολέμου.

6) Κρίση τοῦ κοινοβουλευτισμοῦ τέλος παρατηρεῖται καὶ στὴν Ἑλλάδα καθὼς καὶ ἡ διατύπωση ἀπόψεων ποὺ παραπέμπουν στὶς φασιστικὲς ιδέες.

Αὐτοὺς τοὺς παράγοντες θὰ πρέπει νὰ λάβει ὑπ' ὄψιν τῆς μιὰ μελέτῃ μὲ ἀντικείμενο τοὺς Ἕλληνας παλαιούς πολεμιστὲς. Στὴν πορεία τῆς μελέτης θὰ ἀναδειχθοῦν ἀσφαλῶς καὶ ἄλλοι οἱ ὁποῖοι συναρτῶνται καὶ μὲ τὸ εἶδος τῶν πηγῶν ποὺ θὰ χρησιμοποιηθοῦν. Πρὸς τὸ παρὸν μπορεῖ ν' ἀναφέρει κανεὶς τὰ καταστατικά τῶν ὁργανώσεων, τὸν περιοδικὸ τύπο, τὰ πρακτικὰ τῆς Βουλῆς, τὴν κάθε εἶδους πολεμικὴ λογοτεχνία καὶ τὶς μαρτυρίες (γραφτὲς ἢ προφορικές) τῶν πολεμιστῶν. Ὅσο καὶ ἂν φαίνονται λίγες οἱ παρεχόμενες πηγές, λόγῳ τῆς ἐλληνικῆς ιδιομορφίας στὸ θέμα, μιὰ μελέτῃ μ' αὐτὸ τὸ ἀντικείμενο θὰ καλύψει ἓνα ἱστοριογραφικὸ κενό.²

ΣΟΦΙΑ ΜΑΤΘΑΙΟΥ

2. Ὅσα σημειῶν ἀπαπάνω εἶναι οἱ πρῶτες σκέψεις γιὰ μιὰ ἔρευνα ποὺ ἔχω ἀρχίσει γιὰ τὸ κίνημα τῶν παλαιῶν πολεμιστῶν στὴν Ἑλλάδα στὴν περίοδο τοῦ μεσοπολέμου.